

Reisiniň ölümü: Nämälim heläkçiliğiň aňyrsyndaky bolup biläýjek senariler

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Reisiniň ölümü: Nämälim heläkçiliğiň aňyrsyndaky bolup biläýjek senariler REISINIŇ ÖLÜMI: NÄMÄLIM HELÄKÇILIGIŇ AŇYRSYNDAKY BOLUP BILÄÝJEK SENARILER

Eýranyň prezidenti Ibrahim Reisiniň 2024-nji ýylyň 19-nyjy maýynda Gündogar Azerbaýjanyň Warzakan diýen ýerine golaý ýerde geçiren wertolýot heläkçiliği Eýranyň öz içinde-de, halkara arenada-da gyzgyn seslenme döretdi.

Bu pajygaly hadysanyň aňyrsynda kast edilşik-sabotažyň barlygy-ýoklugu hakynda dürli çaklamalar orta atylyp başlandy. Döwletiň mediýa organlary hadysany wertolýot heläkçiliği diýip berse-de, dürli medýa serişdelerinde munuň sabotaž ýa-da kast

edilşik bolmagynyň mümkindigi aýdylýar. Heläkçiliğiň yzysüre Eýranyň İçeri işler ministrliginiň degişli ýolbaşçylary hadysanyň sebäplerini doly anyklamak üçin düýpli derñew işiniň açylandygyny mälim etdiler. Emma berilen bu beýanatlar köpcüligiň şübhelerini aradan aýryp bilmeli.

Reisiniň içerki we daşarky syýasy ugurlarda gazaply çykyşlary edendigi sebäpli köp sanly duşman gazanan bolmagy terakt ähtimallygyny güýçlendirýän faktor hökmünde baha berilýär. Heniz bu pikiri tassyklap biljek subutnamalar ýok, şonuň üçinem tehniki násazlyk ýa-da sürüjiniň ýalňyşlygy ýaly beýleki ähtimallyklaram gözden salnanok.

Wertolýotyň modeli we tehniki aýratynlyklary-da jedelleriň üns merkezinde. Eýranda prezident Ibrahim Reisini we onuň ýanyndakylary alyp barýarka heläkçilige uçran «Bell-212» kysymly wertolýot Yslam rewolýusiýasyndanam, ýagny 1979-njy ýyldan öñ Eýrana ABŞ tarapyndan berilen wertolýotlaryň biri. Bu wertolýot rewolýusiýadan öñ Eýran tarapyndan satyn alynyp, birnäçe ýyl bări ulyanylyp gelinýärdi. Wertolýotyň ýaşy we tehnologiki ýagdaýy heläkçiliğiň sebäpleri boýunça ýumagyň ujunu çözledip biler.

Eýranda şuňa meňzeş heläkçilikleriň mundan öñem bolup geçýändigi we şular ýaly ýagdaýlarda köplenç tehniki násazlyklaryň we wertolýota gowy seredilmeýändiginiň rol oýnaýandygy mälim. Eýranda wertolýotdyr şuňa meňzeş ulaglaryň seredilişinde we gözegçilik edilişinde wagtal-wagtal bökdençilikleriň bolup geçýändigi, bu ýagdaýyňam heläkçiliklere getirip bilyändigi aýdylýar.

Şeýle-de, periodik hyzmatlaryň ünssüz edilmegi we käbir synaglaryň köre-körlük bilen amala aşyrylmagy bular ýaly hadysalaryň howpuny artdyrýar.

Heläkçiliğiň seresapsyzlykdan bolup-bolmandygy boýunça anyk netijä gelmek üçin bu derñewiň netijelerine garaşylýar.

Tehniki hyzmatlaryň pesliginiň we násazlyklaryň bular ýaly heläkçiliklerde uly rol oýnap bilyändigi göz öňüne tutulanda, hadysany jikme-jik öwrenmek we ähli faktorlara üns bermek gerek.

Reisiniň ölümü bilen soňlanan bu pajygaly heläkçiliğiň aňyrsyndaky hakykatlary diňe düýpli derñewiň netijesinde orta çykaryp bolar.

Derñew tamamlananda heläkçiliğiň düýp sebäbine we bolup biläýjek seresapsyzlyk ýagdaýlaryna has aýdyň göz ýetirip

bolar.

Ýakynda Slowakiýanyň premýer-ministri Rikonyň jayna kast edilmäge synanyşylmagy 19-njy maýda Eýranyň prezidenti Reisiniň etiologiýasy soñlanmadyk heläkçilikden soñ ölmegi bütin dünýäde syýasy liderler garşıy düýpli garşylygyň bardygyny görkezýär.

Bu aýry-aýry iki näbelli hadysada meñzeş ýeke zat bar, olam – iki lideriňem «kesgitli – berk we aýryşdyryjy diliň» üsti bilen alyp baran syýasatlarydyr.

Premýer-ministr Riko kast edilşiginde geçen makalamyzda durup geçişimiz ýaly birnäçe sorag alamaty bar we jemgyyetçiliginiň gözü bilen seredeniňizde aslynda hiç hili sorag alamaty ýok. Bu gornetin kast edilşikden başga zat däl.

Aslynda şeýle ýagdaý Reisiniň heläkçiliginde-de gaýtalanýar. Eýran we halkara jemgyyetçiliginiň gözü bilen seredilende, bu, görnüp duran awiaheläkçilik.

Emma? Başga göz bilen seredilende, sizde şu soraglar döräp biler:

Wertolýotyň köne bolmagy, tehniki taýdan seredilişinde goýberilen säwlikler, sürüjiniň ýalňyşlygy, programmalaryň täze däldigi ýa-da hiç hili programmanyň ýokdugy, howa şertleri we elbetde kynçlyklar, hatda sabotaž?..

İRAN'DA İSTİHBARAT SAVAŞI

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İRAN CEPHESİ'NDEKİ PSİKOLOJİK HARP FAALİYETLERİ

MEHMET MERT ÇAM

Şeýle soraglaryň hemmesiniň jogaby bar. Özem bu jogaplary bilmek üçin hünärmən bolmagyňam geregi ýok. Yönekeý soraglaryň jogaby-da ýönekeý bolýar.

Hawa, wertolýot könedi. Ol kyrk bäs ýyl mundan öñki, hatda ondanam öñ satyn alynan wertolýot. Eýrana garşıy girizilen sanksiyalar zerarly Eýranyň Howa tehnologiýasy senagaty tehniki taýdan we ätiýaçlyk şaylaryndan uly kynçylyklary başdan geçirýärdi. Şonuň üçinem ol «krizisi çözýän – ýarym wagtlaýyn» çözgütler bilen mätäçliklerini giderjek bolup jan edýärdi. Emma görlüsi ýaly, ol jan etmekden has köpüsini etmeli eken.

Gynansak-da, tehniki hyzmat ediş işleri babatda bolýan bökdençlikler sanksiyá meselesi bilen ugurdaş.

Ýöne tehniki hyzmat ediş işlerine jogap berýän tehnikler kim? Wertolýot asmana galmazdan öñ uçuş zolagynda soňky gözegçiligi eden tehnikler kim?

Birem şolaryň kimdigine seretmek gerek bolmazmyka?

Hökmanam seredilendir. Muňa pylan zat diýip bolmaz.

Sürüjiniň ýalňyşlygy? Bolup biläýjek zat. Doly diýen ýaly manuel we birnäçe tehnologiki üýtgeşmeden binesip galan polat gapyrjagy uçurmak üçin «ýokary pilotaž taýýarlygy» gerek.

Ulag ýaramaz bolsa sürüji ökde bolmaly, sürüji ýaramaz bolsa ulag gowy bolmaly, emma ikisi-de ýaramaz bolsa, onda gowy dini işgäri tanamaly bolýar.

Megerem bu ýerde Reisi biraz özüne artyk baha beren bolmaly.

Eýsem-de bolsa, sürüjini, tehniki hyzmat ediş we gözegçilik işgärlerini Reisiniň özi saýlap aldymyka?

Özi bir ýurduň prezidenti bolsa... bular ýaly zatlara wagtyny giderermikä?

Elbetde, ýok. Onda bu logistiki hyzmatlary üpjün edýän, ýola goýýan we ýerine ýetirýän kim, kimler?

Näme bilen, kim bilen, nähili baglanyşyklary bar?

Bulara-da hökman seredilendir. Iň bolmanda seredilendir pikir edeliň.

A sürüjä seredildimikä?

Dogry, ykjäm, jaýdar motiwasiýa bilen sürüjiniň nämeleri edip bilýändigini taryhdan bilýär. Iň beterem amerikanlar bilýär.

Adam «näme üçin bolmasyn?» diýip, pikir etmän bilenok.

Şonsuzam ýaňy weryolýotdaky programmanyň täze-köneligini bir gyra goýdyk, munuň barlygy-ýoklugy babatda şübhelerimiz barka, ýer taýýarlaýys toparynyň geçiljek ugurdaky howa şertleri boýunça-da maglumatlary ýokmudy?

Ugur kesgitlenende, göz-görtele wertolýodyň pyrlampajy şeýle kyn we çetin şertleriň arasyna ýoneldildimi?

Ýer taýýarlaýyş toparynyň düzümi gözden geçirildimikä?
Aslynda howanyň ýagdaýyny görmek üçin ýer taýýarlaýyş toparynyň, howa we transport hünärmeniniň geregi barmy?
Indi size bulary jalbaryňyzyň yzky jübüsinde göterýän abzalyňyzam aýdýar...

Muny bilmek üçin nirede we haýsy günde bolandygyňyzyň hajaty ýok.

Reisi? Özi-de seredip bilerdi aslynda?

Onda bu sabotaž bolsa näme?

Mümkin däl!

Güýç-kuwwatly we Ýakyn Gündogaryň peleňi Eýrana haýsy samsyk beýle zat edip bilerkä?

Bu boýunça düýpli birküç sany animasiýa tomaşa etseňiz, Eýranyň näderejede üstüne gyl gondurmaýan döwletdigini görmekde kynçylyk çekmersiňiz.

A birden duşman ýurduň kontrrazwedka gullugynyň ýörite operasiýasy bilen Reisiniň münjek ulagynyň öwrenilmeginiň yzyndan şol ulaga gizlinlik we professionallyk bilen amala aşyrylan taktiki hereket operasiýasy netijesinde bolan bolsa näme? Hem asmana galandan soñ herekete geçen tehniki hüjüm?

Aý ýok, Eýran ýaly ýurduň garşysyna beýtmäge hiç kimiň bogny ysmaz. Muny etmek üçin ýa aklyňdan azaşmaly, ýa-da lülgammar serhoş bolmaly, emma ikisi birden bolup bilmez.

Sesdenem çalt uçýan söweşeň uçarlary urup ýykmaga ýekeje garga ýeterlik...

Pikir edip görün, wertolýodyň pyrlampajyny urmaga näme ýeterlik bolmaz öydýärsiňiz?

Doly towlanmadık bolt, ownuk elektrik násazlygy üçin kesilen kabel, ýerinden sogrulan razýom, gahary gelip, gulagynyň düýbüne çenli gyzaryp duran uçarman, maşgalasy howp astynda bolan tehnikler, bankdaky hasaby ummadan aşan ýer taýýarlaýyş toparynyň işgärleri...

Aslynda bularyň geregi-de ýok. Wertolýoty howada uçup barýarka işlemez ýaly etmegiň onlarça ýoly bar. Hatda munuň üçin oýunjak dükanlarynda satylýan dronlaram ýeterlik. Sojagaz kiçijik oýnawaçlaram dogry ýerde we dogry wagtda ulansaňz, köstsüz terakt guraly bolup hyzmat edýär...

Emma bulam onçakly mümkün däl... Çünkü bärde Eýranyň gürrüni gidýär...

Emma ähli ähtimallyklaryň içinde şulam bar: Uly döwletiň prezidentini, daşary işler ministrini we käbir ýokary düzümlü

harby ýolbaşçylaryny alyp barýan wertolýotyň heniz nämälim sebäplerden ötri heläkçilige uçramagy....

Iň mantyklysynyň şudygyna-da şek-şübhe ýok. Hem men muňa ynandym.

Çintgäp oturmagyň manysy ýok. Maňlaýyna ýazylandyr-da, takdyry şeýledir-dä... Elden hiç zat gelmeýär.

Boljak işe hemem oljek adama çäre ýok.

Näme edeliň? Sanalgysy dolandyr-da...

Serkan ÝYLDYZ,

Kontrrazwedka we howpsuzlyk boýunça hünärmən.

@serkan80yildiz

yildizserkan71@gmail.com

Çarşenbe, 22.05.2024 ý. Publisistika